

LESZKOVEN LÁSZLÓ

Benyomások egy könyv kapcsán: szubjektív gondolatok a polgári jog általános részéről

Impressions on the Margins of a Book: Subjective Reflections on the General Part of Civil Law

Abstract: The present study intends to formulate some general conclusions on civil law, on the margins of reviewing the textbook used in legal education at the Cluj-Napoca Faculty of Sapientia Hungarian University of Transylvania. The book is intended to help law students who study Romanian civil law in the Hungarian as well as Romanian languages. The textbook includes the general part of Romanian civil law in a detailed manner, providing the most important basic knowledge for law students. The book covers many issues in an exceptional depth, its illustrative examples help law students, but its practical approach should also be of interest to practising lawyers.

Keywords: general part of Romanian civil law, basic concepts of civil law, private law, civil law relationship, legal facts, teaching of civil law

Összefoglaló: A jelen tanulmány a kolozsvári Sapientia egyetem jogi oktatásában használt tankönyvének áttekintése margóján egyes általános következtetések megfogalmazását célozza a polgári jog kapcsán. A könyv a román polgári jogot a román mellett magyar nyelven is tanuló joghallgatók számára nyújt segítséget. A tankönyv a román polgári jog általános részét tekinti át rendkívül részletesen, joghallgatók számára fontos alaptudást átadva. Számos kérdést kivételes mélységben tárgyal, szemléletes példái a joghallgatók dolgát könnyítik meg, gyakorlatias megközelítésmódja miatt azonban a praktikus jogászok érdeklődésére is számot tarthat.

Kulcsszavak: román polgári jog általános része, polgári jogi alapfogalmak, magánjog, polgári jogi jogviszony, jogi tények, polgári jog tanítása

1. Bevezető gondolatok

Rövid ideje sikerül némi figyelemmel kísérem a romániai magyar nyelvű jogi oktatást, mely egyre szebben ellátott a magyar anyanyelvű hallgatókat segítő, magyar nyelven íródott polgári jogi tankönyvekkel. Bár a tankönyv, melyre írásom címe utal – és mely 2021-ben már hatodik, bővített és aktualizált kiadását érte meg –, külön bemutatást nem igényel, mégsem lesz talán felesleges néhány szót ejtenem

róla, már csak azért sem, mert a polgári jog talán legfontosabb részét, az általános tanokat tárgyalja.¹

Az alábbi sorokat nem könyvismertetésnek szántam. Jobban fedti a valóságot, ha úgy fogalmazok, hogy egy jó tankönyvhöz szerettem volna inkább javító észrevételeket, semmint kritikát fűzni. Utóbbit már csak azért sem, mert kritikát megfogalmazni csak a bírált területen otthonosan mozgó személynek szabad, én pedig a román polgári jogban nem vagyok jártas. Ennek ellenére felhatalmazást adott az a hosszú idő, amit már eddig is polgári joggal töltöttem, arra, hogy az olvasás közben felvillanó benyomásaimat közöljem. A felhatalmazás ekként – Grosschmid kifejezését használva – *kötött útlevelű ügylet*: a mozgásteret rögtön be is határolta. S mivel a gondolatok rugója az ismertett könyv volt, a táptalajt azonban a magyar polgári jogtudomány szolgáltatta, örömmel fűztem hozzá a romániai polgári jog általános részének ismertetéséhez a magam gondolatait.

Az észrevételek nem mindig a könyvben írtak sorrendjében kerültek papírra és nem is a teljesség igényével. Sokkal inkább hangos gondolkodás volt ez, amíg e sajátos „recenzióval” foglalatoskodtam. A könyvismertetés nem a teljesség igényével, de a legjobb szándékkal íródott. Nem célunk a romániai és a magyar polgári jog összehasonlítása, egy-két érdekesebbnek ítélt hasonlóságra, párhuzamra vagy éppen eltérésre azonban alkalmanként utalunk.

2. A polgári jogi norma

A polgári jog általános részi szabályainak érdemi, részletesebb tárgyalását Veress is a polgári jogi norma körüljárásával, ismertetésével kezdi. Az imperatív és diszpozitív szabályok közötti különbségtétel az alapvetően megengedő szabályozásra épülő polgári jogban is elengedhetetlen, de nem csak a szerkezeti elemek hagyományosan hármas tagolása (tényállás, rendelkezés és jogkövetkezmény) kerül említésre.² Egyet kell érteni Szász István megállapításával, miszerint minden teljes jogszabály igazi művészi mozaik, amely számos apróbb részletből tevődik össze. A jogalanyok mozgásterét megállapító lényeges kérdés, hogy a rendelkező rész parancsoló: imperatív (a magyar

1 Itt meg kell említeni Szász István: *A magyar magánjog általános része*, Budapest, 1947; SZLADITS Károly: *Jogszabálytan = Magyar magánjog általános rész. Személyi jog*, szerk. SZLADITS Károly, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1941; BIRÓ György, LENKOVICS Barnabás: *Általános tanok*, Novotni Kiadó, Miskolc, 2002; LÁBÁDY Tamás: *A magánjog általános tana*, Szent István Társulat, Budapest, 2017; BENKE József: *Bevezetés a magyar magánjog általános elveibe*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2019.

2 Természetesen nem minden polgári jogi norma teljes ebben az értelemben. Ahol azonban egyik-másik elem hiányzik, annak oka van. A Ptk. 5:23. § szabályában az ún. szomszédjogi generálkaluzulát „szankció nélküli” norma alakjában fogalmazza meg: „A tulajdonos a dolog használata során köteles tartózkodni minden olyan magatartástól, amellyel másokat, különösen a szomszédokat szükségtelenül zavarná, vagy amellyel jogaik gyakorlását veszélyeztetné.” Ez azt eredményezi, hogy a szomszédjogi jogsértés esetén a megfelelő jogi következmény kiválasztása az érintettek érdekeinek összemérését követően széles körű mérlegelést tesz szükségessé és lehetővé.

terminológia szerint kógens) avagy eltérést engedő (diszpozitív). A magyar Ptk. (2013. évi V. törvény a Polgári törvénykönyvről) *kötelmi jogi könyve két, eltérő terjedelmű diszpozitív klauzulát is tartalmaz*, egyet a kötelmi jog közös,³ egy másikat a szerződések általános részében.⁴ Arra nézve azonban, hogy egy konkrét norma diszpozitív-e vagy sem, a Polgári törvénykönyv nem minden esetben ad tételes eligazítást, de a polgári jog általános elvei és törvényszerűségei, esetleg a szabályozás kitűzött jogpolitikai célja útmutatóul szolgálnak. Veress Emőd tankönyve a kötelező erővel előírt alakszerűséget és az át nem ruházható jogtárgyak elidegeníthetlenségét hozza példaként. A magyar jogtudomány szerint is a jogalanyok mozgásterét szűkítő, behatároló szabályként tekintünk a kógenciára. A kógencia különleges formája, amikor a jogalkotó csak féloldatosan korlátozza, tiltja meg a szabad rendelkezést, a polgári jogi szabálytól való eltérést (klaudikáló vagy „sántikáló kógencia”). Ebbe a körbe tartoznak jellemzően a fogyasztói jogok szerződéses védelmét garantáló rendelkezések, de ilyeneket találunk pl. a szerző jogait védő polgári jogi szabályokban is.

Érdekes fejtegetéseket olvasunk a szokásjogról-jogszokásról. Lábady Tamás is elsősorban az állandóan követettséget emeli ki a szokásjog központi elemeként, ami helyes. Így fogalmaz (a szerző kiemeléseit megőriztem):

„[h]a tehát a bírói gyakorlat állandósul, vagyis a bíróságok következetesen, az esetek egész sorozatában ugyanazt a kellően általános szabályt tekintik fennállónak, az érvényesített szabály már a normativitás sajátosságait mutatja fel. Az általános szabályt kialakító és alkalmazó állandó bírói gyakorlat eszerint már mindenképpen jogforrási erővel bír.”⁵

Persze kivételesen – nyilván, ha a példának mélyen gyökerező és vitathatatlanul észszerű-életszerű és igazságos tartalma van – a most említett megszilárdulás kevés számú alkalmazás után is bekövetkezhet.

Bizonyos értelemben idevág Kuncz Ödön megjegyzése is, amelyet Veress idéz:

„Jognak csakis azt a szabályt minősíthetjük, amely az életben bevált, amely nem maradt papiroson; amelyet a köztudat, a belátás és meggyőződés is éltet. És e tekintetben a jogrend nem építhet tisztán kényszerre. [...] ha a közvélemény valamely jogszabálytól elfordul, azt igazságtalannak, helytelennek, végrehajthatatlannak tartja, annak sorsa meg is van pecsételve...”

Előfordul aztán, hogy a „szokásjog” – most már ennél a kifejezésnél maradván –, főleg ha biztos alapokon nyugvó, be is kerül a kódexbe. A biztos alapot a meg nem kerülhető elméleti korrektség (jogi tisztaság) mellett leginkább az *elfogadottság és követettség* fejezi ki. Erre kitűnő példaként állhat a magyar polgári jogban az ún. látszaton alapuló képviselő fogalma és esetköre. A vállalkozási szerződések gyakorlatában terjedt el az a szabály,

3 Ptk. 6:1. § (3) bekezdése.

4 Ptk. 6:59. § (2) bekezdés. A két diszpozitív klauzula hatóköre nem egyforma: az utóbbi lényegesen szélesebb.

5 LÁBADY: *i. m.*, 137.

hogy képviselőnek kell tekinteni azt a személyt, akiről eljárása és a képviselt magatartása alapján okkal feltételezhető, hogy jogosultsággal rendelkezik a képviselt személy nevében jognyilatkozatot tenni. Az elv hamarosan beépült a Polgári törvénykönyvbe is.⁶

Még mindig a normatannál maradva, a jogkövetkezmény (joghatás vagy szankció) bizonyos értelemben a jogparancs leglátványosabb, egyben leginkább összetett, igazán sokszínű eleme, amelynek árnyalatait is képesek vagyunk megkülönböztetni (bár néha csak érezzük vagy inkább érzékelni véljük a leheletfinomságú különbségeket). Grosschmidnak a kötelelem lényegéről vallott, széles körben idézett és ismert nézetei a jogparancsra általában is vonatkoztathatók: *„kötelezve lenni [...] tehát annyi, mint: felsőbb hatalom alatt állani, amely nemcsak kéri, óhajtja, tanácsolja [...], hanem parancsolja a megtartást, ellenesetben megcserdi rajtunk az ostorát. Kötelelem, felelősség, parancs, sanctió, kénytetőség ekként válthatatlan egy dolog.”*⁷ E kötelezettséget mint „jogilag szoríthatóságot” a polgári jogban minden kétséget kizáróan a kötelmi jog dolgozza ki a leggazdagabban. Az emberi akaratnak ugyanis a jog által megengedett és istápoltt meghajlítása: ez maga a szolgáltatási kötelezettség.

3. Polgári jog a gyakorlatban: a jog működése és a „törvénylátás” igénye

Több okból is tanulságos és érdekes a jog működése cím alatt hozott rövid kárterítési példa. A szerző rámutat arra, hogy a jogszabályok csupán útjelző karóként működnek ahhoz képest, ha a jog működését a maga teljességében, de legalábbis folyamatában vagyunk készek szemlélni. A jog ugyanis nem élettelen normahalmaz, hanem *értelmesen működni képes* és működésre kész szabályanyag, mely ráadásul soha nem öncélú: nem lehet az és nem válhat azzá. A jogkövetkezmény sem lóg a levegőben, hanem erősebb és halványabb szálak egész sorozatával fűződik a tényálláshoz és a rendelkező részben foglaltakhoz, vagyis a norma többi eleméhez. Ezek a szálak aztán a valóságban a mindennapi élet jogilag releváns kapcsolataiból, a jogviszonyokból állnak össze és befolyásolják a szóban forgó jogi helyzet mikénti eldöntését. A polgári joggal éppen csak ismerkedők számára ezen összefüggések láttatása, a jog működésének egyszerű példákkal történő „vázlatolása” a legfontosabb első lépések közé tartozik. És bár később utalunk arra, hogy az egyetemi oktatás feladata – nézetünk szerint – egyértelműen nem a gyakorlati képzés, sokkal inkább az alapok átadása, azt meg kell hagyni, hogy a polgári jogot nagyon nehéz úgy tanítani, hogy az ember ne törekedne az életszerűség, a „működőképesség” legalább általános bemutatására.

Egyet kell érteni azzal a megállapítással is, mely a bírói munka kettős megítélés alá eső természetét hangsúlyozza. A bíróra sem lehet úgy tekinteni, mint aki a jogot „csak”

6 Ptk. 6:18. § (2) bekezdés. Vö. a Bírósági Határozatok folyóiratban (BH) közzétett BH2003. 361. jogeset.

7 GROSSCHMID Béni: *Fejezetek Kötelmi jogunk köréből. Második kötet. Második rész*, Budapest, 1933, 849.

alkalmazza. A bíró nem gép, nem automata: a bírászkodás, ha eltávolodik az élettől és lélek nélküli, üres bürokráciává változik, önnön létezésének létjogosultságát szünteti meg. „Arra az ügynevezett tudományra, amelyet a lélek nélküli, unalmas tankönyvek, az üres parafrázisokban kimerülő kommentárok, vagy akár egyetemi katedráról elhangzó ilyen előadások nyújtanak, az életnek nincs szüksége.”⁸ A bírói értelmezés a joganyag formálója is egyben. Ennek kézenfekvő példáját szolgáltatja több államban az ún. *precedens*. Jogrendszerenként változó, hogy a konkrét ügyben született jogerős ítéletnek van-e a jogi normákhoz hasonló – tehát nem csupán az egyedi ügyre vonatkozó – kötelező ereje vagy sem. A bírói ítélet ugyanis főszabályként a peres felek közötti jogrendezés eszköze.⁹ A bíró jogot nem alkot – így szól a szabály. Az viszont kétségtelen, hogy a megismerhető döntések követése gyakori jelenség: így felfogva a közzétett döntésnek van a jogi normához hasonló (de azzal természetesen nem azonosítható) hatása. Veress úgy fogalmazott, hogy az ítélet értelmezi, tartalommal tölti meg, gazdagítja a joganyagot, ezáltal hihetetlen erkölcsi erővel is bír.¹⁰ Mivel a bíró a törvénynek van alárendelve, a *contra legem* döntés jogellenesnek minősül, egy-egy újszerűnek tűnő előremutató döntés azonban valódi jogfejlesztésként fogható fel. Ilyenkor a bírói határozat annak a felszínre hozása, ami a jogban – Szladits Károly szavait idézve – már „*lappangólag eleve benne volt*”. Lényegét tekintve ugyanezt a kívánalmat fejezi ki Grosschmid ismert megállapítása a *törvénylátásról*, azaz: a jogalkalmazás során gyakran le kell szállni arra az alapra, amelyre maga a törvény is építve van. Meg kell hallani a törvény halkabb önszavát – mondta – a lármásabb tételek mögül.

Hozzá kell tenni, hogy e grosschmid-i „*törvénylátás*” nem csak bírói feladat és még kevésbé kizárólagos bírói privilégium. A jogtudomány állásfoglalásai és a közzétett, publikált döntések már a jog alkalmazásának kezdeti szakaszában: jellemzően a *jogi tanácsadás* és még inkább a *szereződéskészítés során* éreztetik hatásukat, nem feledve, hogy az ügy „első bírója” valójában az ügyvéd. Nem feledhető, hogy a szerződés a jogviszony elsősorban rendezője lesz.¹¹ Akinek a munkáját a jogszabályok mellett legalább annyira befolyásolják az útmutatásul szolgáló eseti döntések is, melyekhez a jogalkalmazók rendszerint igyekeznek igazodni. A jogalkalmazók által megismerhető döntések – melyeket a magyar jogrendszerben a *bírói határozatok gyűjteménye* (BHGY) tartalmaz – nagyszámú ítélet közzétételével egyértelműen befolyásolják a jogász munkát, nagyon fontos tehát, hogy e döntések kereshetők, kutathatók legyenek.

Ezen a ponton Szászy-Schwarz Gusztáv egyik közismert megállapítása jut eszembe.

„Hárman tartják kezökben a jogot: a törvényhozó, a jogtudós és a bíró. A törvényhozó, aki teremti, a jogtudós, aki értelmezi és a bíró, aki alkalmazza. A törvényhozás nem szünetelhet, mert a haladó élet haladó rendezést kíván; a tudomány nem maradhat

8 VLADÁR GÁBOR: *Milyen legyen a jog tanítása az egyetemen az igazságszolgáltatás szempontjából?*, Magyar Jogi Szemle, 1937/2.

9 Kivételek természetesen vannak, az ítéletek adott esetben harmadik személyekre is kihatnak, legegyszerűbb példaként hozható az ún. közérdekű perindítás (*actio popularis*).

10 A jogfejlesztő értelmezés követelményét hangsúlyozza Bíró-Lenkovics tankönyve is.

11 MOÓR Gyula: *A magánjogi jogügylet mint jogforrás = Szladits Emlékkönyv*, Budapest, 1938.

tétlen, mert a törvény kifejtésre szorul, és a gyakorlat nem pihenhet, mert a törvény alkalmazást követel [...]. Ha az egyik pang, a másik helyette teszi a munkát.”

Nagy igazság van e sorokban. A jog mint a társadalom legfontosabb szabályozó rendszere akkor működhet jól, ha ez a három tényező egymást segíti, támogatja, kiegészíti. És igazat kell adni Beck Salamonnak is, aki úgy fogalmazott, hogy *az értelmező tartalomfeltárás szempontjából* ugyanazt a munkát végzi el a jogtudomány, mint az ítélező bíró: e tekintetben *a jogtudomány munkája egy síkon mozog az igazságszolgáltatással. Csak éppen: amit az egyedi ügyre állapít meg az egyik, azt általános szabályként képes leszögezni a másik.*

4. A polgári jogviszony szerkezete és az „abszolút jogok”

Tudományos igényességgel mélyül el a szerző a jogviszony szerkezetének néhány vitás kérdésében. Egyetlen példaként az abszolút szerkezetet felmutató tulajdonjogviszonyt érdemes említeni. Grosschmid *„negatív tartalmú sűrített kötelemnek”* hívja, értve alatta, hogy a jogi helyzet középpontjában álló tulajdonos, dologi jogi jogosult helyzetét a *„mindenkivel szembeni védettség”* és a távoltartás jellemzi. Szladits Károly a tulajdonjogviszony kapcsán több ízben is az uralmi jog kifejezést használja, mely a javak feletti hatalomgyakorlás lehetőségeit és kereteit fejezi ki. Szász István kötelmi jogi tankönyvében e helyzeteket kötelmi jogi megközelítésben a *kirekesztő alapú relatív szerkezetű jogi viszonyok* között tárgyalja. Grosschmid is felismeri azonban, hogy *a tulajdonjog* igazat szólva *ott kezdődik*, ahol *„legalább még egy ember van, akinek ugyanaz a valami nem szabad”*. Ugyanő írta, hogy a tulajdonjog kihatásaiban abszolút, de létének bizonyosságában mindig relatív: ti. a tulajdoni igény mindig *inter partes* – és nem általánosságban – érvényesíthető. E sok távoltartást, túrésre, tartózkodásra kötelezést együtt szemléljük és látjuk egészében tulajdonjogként. A védettséget és uralmi helyzetet megvalósító, megszámlálhatatlanul sok negatív obligációnak: a *mennyiségi sokaságnak ezt a minőségileg mássá való átsűrítését* jelenítik meg a jogosult szemszögéből nézve az egyszemélyes jogi helyzetek. De *állhat-e a jogviszony egyetlen alanyból?* Ha úgy tekintünk az abszolút szerkezetű jogviszonyokra, mint amelyek e milliányi kötelemnek, azaz: *a mennyiségi sokaságnak minőségileg mássá „átsűrített” alakját* fejezik ki, akkor igen. Nehéz is elképzelni a tulajdonjoggal kapcsolatban olyan relációt, mely ne lenne szűkségszerűen más személyhez viszonyítva. A dologi jogviszonyok majd’ minden jellemzője a jogi helyzetet kívül állókkal szembeni relatív összeköttetésben domborodik ki: a dologi igénynek pedig mellőzhetetlen segédjoga (ennek következtében is) a kötelmi jog. Helyesen szögezi le Szladits Károly, hogy e jogviszonyok sajátossága éppen az, hogy bennük csak az egyik alany van megjelölve: *a jogosult*, akivel szemben áll az, aki e jogot megtámadja. Másképpen, aki e joggal szembehelyezkedik: *a kötelezett*.

Az a vita, mely az egyszemélyes jogi helyzetek, az abszolút szerkezetű jogviszonyok megítélése körül zajlik, egyáltalán nem meddő vita és messze nem felesleges. E vitákon keresztül mélyülnek el ismereteink a jog legfontosabb vonatkozási rendszeréről („alanykapcsolatáról”), a jogviszonyról. A szerző álláspontjával alapvetően egyetérték:

a tulajdonjog – éppen a fent kifejtett hatása folytán – valóban egy nyílt végű jogviszonyt állít elénk. Véleményem szerint azonban e kérdés ennyire részletes megvilágítása kilóg a tankönyvből (bizonyos értelemben „rendszeridegen”): az alapokat vázoló tankönyvben nem szükséges a tudományos nézetek ütköztetése (ezekre elegendő röviden utalni), de elengedhetetlen a szerző határozott és tömör állásfoglalása. A jó tankönyv is olyan, mint maga a jog: csak akkor töltheti be a rendeltetését, ha kezében nem remeg a szálfá, mert – jegyezte meg helyesen Beck Salamon *Kötelemvalósulás* című nagyszerű tanulmányában – *remegő szálfával nem lehet határozott irányt jelölni*. A vitás kérdések megvilágítása szerencsésebb lehet a tankönyvi alapvetésre épülő szemináriumi vagy diákköri, szakkollégiumi munka keretében, ahol az elmélyítésre és a nézeteket ütköztető vitákra – az egyes nézetek jelentésrétegeinek kifejtésére – nagyobb lehetőség adódik.¹² Ennek ellenére alapvetően osztom azt az álláspontot, hogy az egyetemnek elsősorban és hangsúlyosan tudományos ismereteket kell adnia, olyan átfogó, objektív ismereteket, amelyeknek fő kritériumuk a módszeresség és a rendszeresség. Erre építve lehet aztán a praktikumban rejtelmeibe fokozatosan bevezetni a hallgatókat. Hogy aztán az egyensúly eltalálása nem egyszerű: aligha tehető vitássá.

A dologi jog közelében maradvá egyébként éppen ezen fent említett elméleti kérdés tisztázatlansága vethet fel *számos gyakorlatilag is* releváns kérdést, mint pl. hogy a korlátolt dologi jogok, példának okáért a haszonélvezeti jog vajon a tulajdonjogon belül lévő valami („szelvényjog”) vagy a tulajdonjogra kívülről ránehezedő teher? Részbe a jognak vagy a tulajdonjogot „lefojtó” jogosultság? Megszűnik-e a haszonélvező által kötött bérleti szerződés a bérbeadó haszonélvező halálával?¹³ Hogyan kell felfogni a haszonélvezet visszatartásával kötött tulajdonátruházó ügyletet jogszerkezeti szempontból?¹⁴ A sort még hosszasan folytathatnánk.

5. Egyéb kérdések

Az önálló jogok és mellékjogok kérdésköre a magyar polgári jogot is foglalkoztatja. Ilyen pl. az a kérdés, hogy melyek azok a mellékkövetelések, amik a főköveteléssel együtt évülnek el, és melyek azok, amelyek elévülését a főkövetelés bírói

12 Viszont az ilyen fejtegetések kétségtelen haszna, hogy felkészíti a most még csak formálódó polgári jogi gondolkodást a komolyabb összefüggések befogadására, ezért bár nehezebben érthető, egyáltalán nem haszontalan.

13 FABÓ TIBOR: *Egy eseti döntés margójára, avagy túléli-e a haszonélvezőt a hasznosítási joga keretében kötött bérleti szerződés?*, Magyar Jog, 2006/1, 17–22.

14 2017/1. KMPJE, amely a polgári anyagi jog összefüggései mentén a semmiképpen sem másodlagos ingatlan-nyilvántartási anyagi és eljárási jog kérdéseit is kénytelen érinteni. A jogegységi határozat olyan elméleti kérdések jelentőségére mutat rá, mint pl. hogy a visszatartott haszonélvezeti jog csak jogi absztrakció útján alkotható meg (a tulajdonjogban ugyanis ilyen részegység nem létezik), s hogy ismét igaza volt Grosschmidnak, amikor úgy fogalmazott, hogy az így visszamaradt haszonélvezeti jog csak a tulajdonjogi jogosítványok át nem ruházott része, melyet – tesszük hozzá – a kezelhetőség és bejegyezhetőség érdekében fogalmazunk meg haszonélvezeti jogként.

érvényesíthetőségének megszűnése nem érinti. A kötelmi és a dologi jogban került elsősorban szóba a járulékoság mint a mellékjogok kapcsolódásának jogintézménye. A járulékoság fogalmát a magyar polgári jog nem határozza meg, annak ellenére, hogy központi jelentőségű kérdésről van szó. A probléma legutóbb a gépjárműtörzskönyv hitelező általi, biztosítéki birtokban tartása kapcsán is felmerült (Kúria 2020/2. PJE-határozat).¹⁵ A főkötelezettség mellett megjelenő ún. mellékkötelezettségek a kötelelem tárgyának – a szolgáltatásnak – véghezvitele körében is kiemelt jelentőséggel bírnak. Ilyenek pl. a kárkötelmi jogviszonyokban a kármegelőzési, kárelhárítási és kárenyhítési kötelezettség, melynek megszegése a kárt a károsultra egészben vagy részen „visszafordítja” – azt a károkozó felelőssége esetén is magának kell viselnie. De ilyen mellék- (mégsem mellékes!) kötelezettségeket termelnek ki lépten-nyomon a polgári jog elvi, alapelvi mélységű szabályai.¹⁶

Meglátásom szerint a magyar jog a jogi személy jogképessége kérdésében alapvetően egyezik a román jog álláspontjával. A Ptk. 3:1. § rögzíti, hogy a jogi személy jogképes, ennél fogva jogai és kötelezettségei lehetnek. Ez az absztrakt megfogalmazású jogképesség kiterjed minden olyan jogra és kötelezettségre, mely természeténél fogva nem csupán az emberhez kötődhet. Ez *értelemszerű megszorítás*: jogi személy nem végrendelkezhet, jogalanyisága megszűnésének esetére a vagyonnal való rendelkezésnek más útjai jöhetnek figyelembe. Házasságot sem köthet, teljes hatályú apai elismerő nyilatkozatot sem tehet (igaz, kisállatok örökbefogadása az állatkertben természetes személy „örökbefogadók” esetében *sem* szó szerint értendő).

A jogi személy „cselekvőképességének” problémakörét a magyar jog a román törvénytől némiképpen eltérően kezeli. A cselekvőképesség szabályait a magyar Ptk. *a természetes személyre szabja és alakítja ki*, ehhez képest a cselekvőképességet az embert – és csak az embert vagyis a természetes személyt – megillető olyan lehetőségként tartja számon, melynek alapján a személy a maga tényeivel szerezhet jogokat és vállalhat kötelezettségeket magának és másnak.

A jogi személy „cselekvősege” (tehát nem *cselekvőképessége*!) azonban a magyar jogban is alkalmazott fogalom. A jogi személy cselekvősege csak természetes személy közbeiktatásával képzelhető el. Szász-Schwarz Gusztáv gondolatait és Moór Gyula ún. beszámítási pont elméletét alapul véve alakult ki az a felfogás, hogy *a jogi személy nem más, mint egy beszámítási pont*. A képviselőként eljáró természetes személy magatartását a jogi személynek kell betudni (beszámítani): a képviselők cselekményei mozgatója és viszik előre a jogi személyt, e képviselők cselekvéseit azonban nem

15 A jogegységi határozat kritikáját lásd LESZKOVEN László: *A gépjárműtörzskönyv biztosítéki célú birtokban tartásáról – gondolatok egy jogegységi határozat margójára*, Gazdaság és Jog, 2021. április, 1–7.

16 A részletes kifejtés helyett lásd pl. KELEMEN László: *A jóhiszeműség és tisztesség a magánjogban*, Ablaka György Könyvnyomdája, Szeged, 1937; KELEMEN László: *A szerződésen alapuló kötelelem. Hasznos történeti áttekintéssel és erős római jogi alapokkal*, Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem Barátainak Egyesülete, Szeged, 1941; FÖLDI András: *A jóhiszeműség és tisztesség elve. Intézménytörténeti vázlat a római jogtól napjainkig*, Publicationes Instituti Iuris Romani Budapestinensis, fasc. IX., Budapest, 2001.

nekik, hanem a jogi személynek (jogalanynak) kell tulajdonítani, a joghatások ott állnak be. E főszabály alól kevés kivétel létezik, de nem is zárható ki.¹⁷

A jogügylettannak a polgári jog általános része ismertetése során való tárgyalása csak helyeselhető, akkor is, ha a jogügylet jellemzően – de nem kizárólagosan – kötelmi jelenség. A jogügylet – amint arra a tankönyv is utal – megkerülhetetlen jogi tény, mely joghatásokat képes kiváltani a jogviszonyokban: jogviszonyt keletkeztet, megszüntet, módosít vagy alakít a rá vonatkozó részletes szabályok szerint. A jogügyletek több szempont szerint is csoportosíthatók, lehetnek pl. jogcímes vagy jogcímtől független vagy „eltávolított” ügyletek (pl. váltó), de megkülönböztethetünk kötelező (kötelezettséget teremtő) és rendelkező (jogváltozást közvetlenül előidéző) ügyleteket. Ez utóbbi fogalompár az új magyar Polgári törvénykönyvben normatív alakban is többször megjelenik és szerepet kap, pl. az átruházással való tulajdonszerzés, a haszonélvezeti jog szerződéssel alapítása, vagy a követelésátruházás (engedményezés) kapcsán stb. Egy, a bírói gyakorlatban megjelent döntés pl. rögzíti: az ingatlan-*adásvételi szerződésben az eladó csak kötelezettséget vállal a tulajdon átruházására*. Az adásvételi szerződés tárgya lehet ezért olyan társasházi lakás is, amely – a társasház-alapítás előtt – jogilag még nem létezik, azonban az adásvételi szerződés teljesítéséig az eladó a tulajdonjogot megszerezheti és azt a vevőre átruházhatja. Az átruházással való tulajdonszerzéshez két önálló ügylet: a kötelmi (elkötelező) szerződés és dologi jogi (rendelkező) jogügylet szükséges. A tulajdonjog-változáshoz, a tulajdonátruházáshoz az adásvételi szerződés érvényes létrejötte nem elégséges, ahhoz szükséges a dologi (rendelkező) ügylet, amely ingatlan esetében a bejegyzési engedély kiadása.¹⁸

A tipikus és atipikus ügyletek megkülönböztetésének leginkább – ahogy Veress is említi – a szóban forgó *ügyletre alkalmazandó jog* meghatározása körében van jelentősége. A nem nevesített *ügyletekre* vonatkozó szabályok megtalálása a magyar jogban sem mindig egyszerű feladat. A magyar Ptk. a tipizálás megkönnyítése érdekében *szerződéstípusokat* sorol fel és az egyes szerződéseket ezekbe sorozza be, ami megkönnyíti az alkalmazandó szabályok eltalálását. A Ptk.-ban nem nevesített, komplex vegyes szerződést az abban kikötött jogok és kötelezettségek alapján kell megítélni; egyebekben arra a szerződésekre vonatkozó általános szabályok irányadók. Az ilyen szerződés egyes tartalmi elemei nem választhatók szét, azok nem minősíthetők önálló megállapodásnak.¹⁹ A Ptk. Hatodik könyvének megoldása, mely a szerződések tárgyalását a szerződéstípusok felvázolásának segítségével oldja meg, hasznos segítség lehet azokban az esetekben, amikor a jogalanyok a szerződési szabadság elvére támaszkodva egészen új, a törvényben nem nevesített szerződési alakzatot hoznak létre anélkül, hogy egészen részletesen megadnák az adott jogviszonyra alkalmazni kívánt konkrét rendelkezéseket. A vegyes szerződéseket Beck Salamon *kémiai vegyületekhez hasonlítottta*, melyben az egyes szerződési elemek nem egyszerűen összeadódnak, hanem az

17 Ha a postai alkalmazott munkája során pl. levéltitkot sért (a postai küldeményt jogosulatlanul felbontja és elolvassa), a személyiségi jog megsértésének szankcióit nem feltétlenül – és nem is elsősorban – a jogi személlyel szemben kell alkalmazni, mert nyomós érvek szólhatnak amellett, hogy jogkövetkezmények a természetes személy jogsértővel szemben fogalmazódjanak meg.

18 BDT2021. 4300. (Bírósági Döntések Tára).

19 BH2019. 76.

egybekapcsolással meg is változtatják, át is alakítják egymást, kizárva ezáltal azt is, hogy ez az új jelenség utólag elemeire legyen bontható.²⁰

6. A jogi szaknyelv alkalmazásáról

A tankönyv bátran használ olyan jogi fogalmakat is, amelyeket pl. a mai magyar elmélet és gyakorlat – kevés kivételtől eltekintve – meglehetősen visszafogottan kezel, ezért azok jelentése, sőt jelentősége háttérbe szorult. Ilyen pl. a *szinallagmatikus jogviszony* (a szinallagma) is. Egyetértek a szerzővel, hogy az „egyoldalúan kétoldalú” kifejezés elsöre furcsán hangzik. A magam részéről ugyanakkor az idegenkedést eloszlató magyarázattal ma is kifejezőnek tartom e terminus technicust. A Legfelsőbb Bíróság 2010/1. PK 8. pontja pl. használja a „*végigható szinallagma*” kifejezést. Az érvénytelenség jogkövetkezmenyei levonásánál a bíróságnak ismételten meg kell teremtenie a felek szolgáltatásainak és ellenszolgáltatásainak azt az egyensúlyát, amely a szerződés-kötéskor is fennállt. A bíróságnak arra kell törekednie, hogy az érvénytelenség jogkövetkezmenyeinek rendezése során egyik fél se kerüljön a másikkal szemben aránytalanul kedvezőbb, illetve méltánytalanul súlyosabb vagyoni helyzetbe, más szóval meg kell akadályozni bármelyik fél jogalap nélküli gazdagodását.

Megjegyzendő, hogy bár a szerződéses szinallagma elvét nagyon gyakran a szolgáltatás és ellenszolgáltatás közötti egyensúllyal vagy éppen a visszterhességgel azonosítják, ez azonban nem egészen helyes. Grosschmid is határozottan rámutatott, hogy e kettő egyáltalán nem ugyanaz: *a synallagmaticum a föltételeesség az indítóokban, míg a visszterhesség: az üzleti (gazdálkodó, haszonváltó) szempont öbenne*. Kétségtelen, hogy a két említett szempont gyakran a legtermészetesebben fonódik össze egymással, ennek következtében mára kevésbé kifogásolható, ha a „szerződéses szinallagma” fogalmát az értékegyensúly követelményével azonosítják.

Veress Emőd tankönyvét azért is élmény olvasni, mert a magyar magánjogi irodalom nyelvi szempontból is értékes gyöngyszemeiből sokat megmutat a hallgatóknak. Ezek a kifejezések – pl. az érvénytelenség kapcsán szóba kerülő „*ügyletkörtan*” (Fehérváry Jenő használta) – nagyon beszédesek, nagyon is kifejezők, ezáltal pedig a képi, szemléletes gondolkodás hasznos segítői. Ne hagyjuk kiveszni, elfelejtődni (elenyészni) ezeket.

7. Egyéb különféleségek (további vegyes megjegyzések)

A magyar Ptk. a magyar kodifikációs hagyományokat követve – a román megoldáshoz hasonlóan, de pl. a német BGB megoldásától eltérően – nem tartalmaz általános részt. Ennek ellenére kétségtelen, hogy vannak olyan szabályok, melyek az általános

²⁰ Az így előálló jogi helyzet némileg a mennyiségi sokaság (több alkotóelem) mennyiségileg mássá (az új szerződésé) való átszűritésének megoldásához hasonlít (e fordulat Grosschmidtől származik).

részbe illeszkednének, s ha a kódexben ilyen nincs, akkor is elkülönített – még helyesebben: kiemelt – tárgyalást igényelnek. A polgári jogi jogviszony dinamikájának ugyanis domináns részét teszi ki pl. a jogügylettan, melynek mikénti ismertetése, a tárgyalás helyét és mélységét is ideértve, mindig komoly fejtörést okoz. A jogügylet és különösen annak érvényessége, érvénytelensége az a terület, ahol az oktatás során az „előreszaladások”, illetve „kitekintgetések” a magyarázat érthetővé tétele érdekében elkerülhetetlenek. A joghallgatók számára e jogintézmények egész polgári jogon át- és végighúzó jellegét szem előtt tartó magyarázatot írni talán a legnehezebb (hogyan szép is legyen, jó is legyen).

A magyar Ptk. megoldása, amikor kiemeli a szerződési jogból a valamennyi kötelelemre vonatkozó jognyilatkozatot, a képviselőt, az elévülést, a többalanyú kötelemet, továbbá a kötelek teljesítését rendező normákat, és azokat a Kötelmi jogi Könyv élén önálló részben helyezi el, már maga egy absztrakciós megoldás – és még csak a szerződési jogból kiemelt, általános érvényű *kötelmi* mondanivalónál járunk. Ezek az általánosítható a dologi, öröklési jogban is szerepet kapnak. A joghallgatóknak az említett jogintézmények mellett el kell sajátítaniuk az egyik helyről a másokra átvitt intézmény *megfelelő* alkalmazását. Rendes esetben a jogi norma a normális kerékvágásban marad: saját célterületén mozog és ott is fejt ki joghatásait. *Jogszabályok átvitt alkalmazásáról*, röviden *jogszabályátvitelről* akkor beszélünk, ha a jogszabály a maga tulajdonképpeni hatályának körén kívül eső területen kerül alkalmazásra.²¹

Veress Emőd tankönyve komoly feladatra vállalkozik, amikor a polgári joggal éppen csak ismerkedni kezdőket rögtön a mély vízbe vezet: *úszni csak a vízben lehet megtanulni...* Az érvénytelenség fogalmának, esetköreinek és a jogintézmény belső finomságainak részletes tárgyalása talán meg is haladja azt a mélységet, amelynek búvárlata elvárható.

A tankönyv viszonylag hosszan foglalkozik az időmúlás polgári jogi hatásával, elsősorban az elévüléssel. Nem véletlenül: a huzamosabb időn át nem gyakorolt alanyi jogra a román polgári jog szerint is – hasonlóan a magyar Ptk. megoldásához – az időmúlásnak alapvetően (de tegyük hozzá, nem kizárólagosan) kétféle hatása lehet. Ezek az *elévülés* és a *jogvesztés*. A két jogintézmény hatásairól a tankönyv is részletesen beszámol.²² A magyar jogban ugyanakkor ismert az illojális késlekedés intézménye (e régies kifejezés helyett ma jobbnak tűnik a jóhiszeműség és tisztesség elvével össze nem egyeztethető késlekedésről szólni).²³ A szabály – vitát tűrő nézetünk szerint – egyértelműen alapvető indíttatású, amellyel, hogy tételesen kiképzett alakjaival is találkozunk a polgári jogban. A magyar Ptk. 6:237. § (4) bekezdés rendelkezése az ajándék visszakövetelésére nyitva álló elévülési, tehát 5 éves határidő eltelte előtt is elvonja a visszakövetelési jogot, ha az

21 BECK Salamon: *Négy értekezés*, a szerző saját kiadása, Budapest, 1941; SZLADITS Károly: *Jogszabályok átvitt alkalmazása*, Magyar Jogászegylet, 1942/1–2, 133–137.

22 Az elévülés kapcsán lásd a magyar jogtudományban PUSZTAHELYI Réka: *A magánjogi elévülés* című monográfiáját, Novotni Kiadó, Miskolc, 2015. A magyar és a román polgári jog elévülésre vonatkozó szabályainak egybevetését lásd PUSZTAHELYI Réka, VERESS Emőd: *Elévülési szabályok a jogbiztonság szolgálatában, a román és a magyar polgári törvénykönyvekben. Összehasonlító jogi tanulmány*, Magyar Jog, 2017/6, 373–383.

23 Lásd ehhez LESZKOVEN László: *A jóhiszeműség és tisztesség elvével össze nem egyeztethető – „meltánytalan” – késlekedés egyes kérdéseiről*, Erdélyi Jogélet, 2022/3, 119–129.

ajándékozó hosszabb időn keresztül megfelelő ok nélkül nem gyakorolja ezt a jogát. A Ptk. 6:534. § szabálya pedig a kárigény érvényesítésével felróhatóan késedelmes károsulttól vonja el az értékviszonyok változására hivatkozás lehetőségét.

8. Zárógondolatok

Tapasztalatból tudjuk, milyen nehézségeket okoz a joghallgatóknak a polgári jog általános szabályainak elsajátítása. Bizonyos szempontból a *polgári jog esszenciális tartalma* kerül itt említésre és rövid elemzésre, elképzelhetetlenül sok általánosított, elvont tétel, melyek azonban a polgári jog egész spektrumában alkalmazásra kerülnek és éreztetik hatásukat. Ennek következtében e fogalmak, jelenségek magyarázata csak széttartó példák egész sorozatával lehetséges: e példák a közös gyökerekre támaszkodnak ugyan, ám a variációs lehetőségek széles tárházát nyitják meg a joghallgatók előtt. A példák persze ismerősen csengenek, hiszen a polgári jog a mindennapok joga, ugyanakkor idegenek is lehetnek, mert ehhez hasonló jogi gondolkodásmóddal a hallgatók még nem találkoztak. A római jogi gyakorlatok sem foghatók az életből merített és élettől lüktető polgári jogi esetekhez. Veress Emőd tankönyve *sikeresen vegyíti az elméleti alapokat a gyakorlati alkalmazhatóságot felvillantó példákkal*. A szerző e törekvése nem alaptalan: jogtudósként és ügyvédként ő maga is fél lábbal a tanszéken, fél lábbal a gyakorlat terén áll. E kapcsolat legalább alapfokú érzékeltetése nélkül a magánjog (polgári jog) általános tanai nehezen lennének átadhatók. A könyv – amelyet ezen alkalommal áttekintettem – már hatodik kiadását érte meg. Ez önmagában is igazolja életképességét.

A felsőfokú oktatásban – a jogi oktatásban is – fontos a jó tankönyv, melynek Bíró György kifejezésével élve „*hallgatóbarátnak és fogyaszthatónak*” kell lennie. A *román polgári jog általános része* című tankönyv kellően részletes, ugyanakkor szerencsésen mértéktartó. Bocsánatos bűn, amikor a szerzőt elragadja a lendület, és egyes részkérdéseket (vagy részletkérdéseket) a kívánatosnál talán nagyobb mélységben tárgyal, de ennek megítélése (tudniillik, hogy a helyesnek vélt keretek túllépéséről van-e szó vagy sem) mindig relatív. Ahogyan az olvasónak ez a megérezése is szubjektív: ízlések és pofonok különböznek. A tudományos ismertetés azonban ilyenkor sem válik öncéllá, mi több, időnként lassításra is készteti az olvasót, ami a kifejezetten nehéz, sűrű és nagy fajsúlyú anyag mellett amúgy sem árt. E gondolatrendező pihentetést szolgálja a fejezetek végén elhelyezett ismétlő, ellenőrző kérdések beépítése is.

Ezzel együtt a tankönyv nem válik száraz, unalmas olvasmánnyá. A tárgyi értelemben vett polgári jog tárgyalása (I. rész) szinte óvatos bevezetőnek tűnik az alanyi értelemben vett polgári jog, a jogviszonytan (II. rész) tárgyalásához képest. A jogviszony statikáját, dinamikáját (a jogügylettant és az időmúlás hatásait) tárgyaló fejezet-részek már igazi praktikus anyagot, gyakorlatias csemegéket is a hallgatók elé tárnak. Maradéktalanul osztom a szerző álláspontját abban a kérdésen (is), hogy szavakkal kifejezhetetlen előnyökkel jár a jogi szaknyelv anyanyelven való tanítása a beépíthetőség és az elsajátítás szempontjából. A jogi gondolkodás egy nagyon precíz, számtalan kötöttsége ellenére mégis rugalmas és szabadon szárnyalni képes gondolkodásmód. A könyv

sokat és szívesen merít a múlt századi magyar jogtudomány remekműveiből – gondolok itt elsősorban Szladits Károly, Kolosváry Bálint és Grosschmid Béni írásaira, ahogyan természetesen kitér a mértékadó román szerzők álláspontjainak ismertetésére is.

A könyv olvasása – talán érezhető – a „recenzenst” is magával ragadta (bár szándékom, mint már hangsúlyoztam, nem a szokványos recenzióírásban merült ki): a polgári jog általános részének szeretetét és nagyrabecsülését Veress Emőd könyve újra felszínre hozta bennem. Ez nemcsak a témának, hanem a szerző kitűnő stílusának is köszönhető.

Irodalomjegyzék

1. BECK Salamon: *Négy értekezés*, a szerző saját kiadása, Budapest, 1941.
2. BENKE József: *Bevezetés a magyar magánjog általános elveibe*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2019.
3. BÍRÓ György, LENKOVICS Barnabás: *Általános tanok*, Novotni Kiadó, Miskolc, 2002.
4. FABÓ Tibor: *Egy eseti döntés margójára, avagy túléli-e a haszonélvezőt a hasznosítási joga keretében kötött bérleti szerződés?*, Magyar Jog, 2006/1, 17–22.
5. FÖLDI András: *A jóhiszeműség és tisztesség elve. Intézménytörténeti vázlat a római jogtól napjainkig*, Publicationes Instituti Iuris Romani Budapestinensis, fasc. IX., Budapest, 2001.
6. GROSSCHMID Béni: *Fejezetek Kötelmi jogunk köréből*. Második kötet. Második rész, Budapest, 1933.
7. KELEMEN László: *A jóhiszeműség és tisztesség a magánjogban*, Ablaka György Könyvnyomdája, Szeged, 1937.
8. KELEMEN László: *A szerződésen alapuló kötelelem. Hasznos történeti áttekintéssel és erős római jogi alapokkal*, Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem Barátainak Egyesülete, Szeged, 1941.
9. LÁBADY Tamás: *A magánjog általános tana*, Szent István Társulat, Budapest, 2017.
10. LESZKOVEN László: *A gépjárműtörzskönyv biztosítéki célú birtokban tartásáról – gondolatok egy jogegységi határozat margójára*, Gazdaság és Jog, 2021. április, 1–7.
11. LESZKOVEN László: *A jóhiszeműség és tisztesség elvével össze nem egyeztethető – „méltánytalan” – késlekedés egyes kérdéseiről*, Erdélyi Jogélet, 2022/3, 119–129.
12. MOÓR Gyula: *A magánjogi jogügylet mint jogforrás = Szladits Emlékkönyv*, Budapest, 1938.
13. PUSZTAHELYI Réka, VERESS Emőd: *Elévülési szabályok a jogbiztonság szolgálatában, a román és a magyar polgári törvénykönyvekben*. Összehasonlító jogi tanulmány, Magyar Jog, 2017/6, 373–383.
14. PUSZTAHELYI Réka: *A magánjogi elévülés*, Novotni Kiadó, Miskolc, 2015.
15. SZÁSZY István: *A magyar magánjog általános része*, Budapest, 1947.
16. SZLADITS Károly: *Jogszabályok átvitt alkalmazása*, Magyar Jogászegylet, 1942/1–2, 133–137.
17. SZLADITS Károly: *Jogszabálytan = Magyar magánjog Általános rész. Személyi jog*, szerk. SZLADITS Károly, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1941.
18. VLADÁR Gábor: *Milyen legyen a jog tanítása az egyetemen az igazságszolgáltatás szempontjából?*, Magyar Jogi Szemle, 1937/2.